

Szentkuthy Miklós rajzai

Irodalomtörténeti pillanat: hat évtizede rejtőzködő rajzok kerülnek most a szélesebb nyilvánosság elé. Szentkuthy Miklós szigorúan a maga gyönyörűségére készítette, és legbelsőbb ügyének tekintette őket idáig. Kizárólag illusztrációknak szánta hatalmas napló-folyamához, melynek súlyos kötegeit hosszú évekre előre zárolta. A képek tanúsága szerint alkotójuk nemcsak a nagy naplőrők, konok feljegyzők és bevallók közé tartozik, hanem nagy naplóríró is.

Először látva a rajzokat, különös érzés kerített hatalmába. Az a benyomásom támadt, hogy eleve *újralátom* a soha még nem szemlélt ábrákat. Mindre emlékeztem, bár azelőtt egyiket sem láthattam. Valahonnan mégis ismerősek voltak. Nem a vizuális élmény hasonlósága munkált ebben, hanem mélyebb tartalmak: hangulat, érzelem, gondolat körkörös mozgása, az egységes szellemiség. A látvány hatása alatt egyre bizonyosabbá vált, hogy nem láttam ugyan, de *olvastam* ezeket a rajzokat.

A Szentkuthy-szövegek keltik ilyen rajzszerűség érzetét. Természetesen nem a vázlatok szálkás kuszaságát, nem a néhány vonással meghúzott kontúrokat, sokkal inkább a szimbolikus motívumokkal dolgozó, megszerkesztett absztrakciókat idézik. (Ahogyan Shakespeare színpadán jelzi egy faág az erdőt, egy fáklya az éjszakát.) A karakter azonossága egymás mellé rendeli a művészi alkat különböző megnyilvánulásait. Az életmű szerves építkezését, szinte növényi fejlődését mutatja, hogy szó és vonal, mondat és rajz egymásból következik, egymásba ér. A képek a prózai alkotások megközelítésének újabb irányát is kínálják, az illusztráció a pálya formáló részese lesz.

Betűrajzolás és vonalrajzolás egyaránt a mágiák misztériumával rokon, ahonnan a játék komolysága ered. Szó-rajz és vonal-beszéd a gyermek szenvedélyét őrzi, aki tud érdek nélkül játszani, csupán a játék — és önmaga — kedvéért. Aki „tér és szín patológikus érzékelője”, ahogyan *Az egyetlen metafora felé* (69)-es passzusában vallja, annak múlhatatlan adottság és kényszer rajzolni meg festeni, hogy visszaadja (visszaadhassa) a valóság „térbeli, színbeli, tapintásbeli gyilkos realitását”. A rajzolás mint cselekedet az ő számára polifón szituáció, világszínház, élet-dramaturgia: „a tett színészi, emberi elemének belevitele a *táj* egyébként pszichológikus, irodalmi világába — egy bizonyos fokú dramatizálása a nem-drámainak”.

A rajzok alakmái — noha valóságos, „azonosítható” személyek —, egy lélekdráma szereplői is. Minden ábrázolással szertartás zajlik, a végtelek esküvője, s micsoda menyegző! Micsoda pompa, micsoda dísztelenség! Micsoda zsúfoltság, micsoda egyszerűség! Szigorú kavalkádja az ellentéteknek és mérész találkozása egymástól távol élő stílusoknak, melyekről azt hittük, még köszönő viszonyban sincsenek egymással. Szecesszióval házasított burleszk, mitológikus létformák karikatúra-köntösben. Absztrakció és attrakció közös jelenléte, szerelmi vetélkedése.

Szentkuthy-próza és Szentkuthy-rajz színpadszerű állapota a régi angol főurak zártkörű színjátékát elevenítve, *court masque*-jellegű. Álarc és jelmez, pantomim és állókép nélkülözhetetlen elemei ennek az előadásnak. A mozdu-

latból kibomlik a mozgás, a lélekhelyzet dinamikája, a vágy mozdulata, a mozdulat vágya. Hajlékony, karcsú testek, indásan nyúló, kapaszkodó kezek, levélforma arcok, térképszerűen osztott terek. Fák, folyók, asszonyok, vonalhintó és vonal-ló, diszkrét szimmetriák. Az életmű mértani alapon is végig-gondolható. Grammatika mellé geometriát lehet állítani.

Mint bábok bólogatnak, ugrándoznak és lépnek helyükre a szavak, hajladoznak a mondatok. Mint bábok görnyednek, ereszkednek a vonalak, feszülnek a rajzok. Mi mozgatja őket, mi merevíti sziluettjüket? Milyen akarat törvényének engedelmeskednek, ki játszik velük? Milyen akarat törvényének engedelmeskedünk, ki játszik velünk? Ezer álarc mögül ki néz ránk végül, változó jelmezben ki lép elénk mindig?

Szentkuthy rajzmappáját lapozva felfedezzük életünket, a nagy Illusztrációt, a végtelen Mű véletlen mellékletét. Egy szakadatlan életgyónás rajzai ezek a napóillusztrációk. Bepillantást engednek abba a szabad tartományba, ahová mindnyájan igyekszünk.

FRÁTER ZOLTÁN

